

ДЕМОГРАФІЯ, ЗАЙНЯТИСТЬ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

УДК 314.7:326

Овчиннікова О.Р.,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри автоматизованих систем
і моделювання в економіці
Хмельницький національний університет

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА І ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Ovchynnikova O.R.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.,
assistant professor of the department of automated
modeling systems at the economy
Khmelnyskyi National University

MIGRATION POLICY AND COUNTERACTION OF HUMAN TRAFFICKING

Постановка проблеми. Міграція людських ресурсів з однієї країни в іншу — одна з найважливіших класичних форм міжнародних економічних відносин, що є складовою світового господарства. За підрахунками Міжнародної організації з міграції (МОМ), загальна кількість міжнародних мігрантів в останні роки становила понад 215 млн осіб, причому ця кількість має постійну тенденцію до зростання, і до 2050 року може сягнути показника 405 млн осіб [1].

В умовах відкритості кордонів виходом з кризової ситуації для населення багатьох країн є трудова міграція, масштаби якої зростають і в Україні. Економічні проблеми, незадовільний стан ринку праці, значний рівень безробіття і низький рівень життя населення спонукають громадян України шукати роботу за кордоном. Легально щорічно працевлаштовується за кордоном 50-60 тисяч осіб. За даними офіційної української статистики, у 2003 році за кордоном працевлаштувалися 40 тисяч громадян України [2]. Але нині вже майже 4 млн. громадян України працюють за кордоном нелегально. Більшість виїжджають за туристичними чи приватними візами, працюють без необхідних документів, дозволів та контрактів, а це робить їх безправними, і стає причиною потрапляння в тенета торгівців людьми [3]. Тому завданням загальнодержавної ваги є боротьба з цим явищем, підтримка і захист українських громадян за кордоном.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема нелегальної міграції та торгівлі людьми для України набула особливої актуальності в останні роки, тому ці питання справедливо привертають до себе увагу вітчизняних вчених, дослідників і управлінців.

Різні аспекти досліджуваної проблеми висвітлили у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені: в галузі міграціології: І. Прибиткова, Е. Лібанова, О. Позняк, О. Малиновська, С. Пірожков, Л. Рибаківський, Ж. Зайончковська; в галузі питань запобігання торгівлі людьми: Ю. Александров, П. Власова, О. Козаченко, Р. Курінько, К. Левченко, Я. Лизогуб, Є. Луценко, Д. Маршавін, Л. Матіяшек, М. Панов, В. Шакун, Є. Тюрюканова, М. Малишева, К. Брюкерт, Р. Сімпсон та ін.

Водночас, незважаючи на те, що торгівля людьми поступово починає включатися в орбіту наукових досліджень, серйозний науково-дослідний потенціал з цієї проблеми в Україні до цих пір не накопичений, — зокрема, необхідна розробка нових підходів і методів дослідження міграційних переміщень, методів і заходів державної міграційної політики.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення зв'язку трудової міграції та процесу трудової експлуатації і торгівлі людьми, а також визначення напрямків державної міграційної політики з питань запобігання нелегальної міграції та торгівлі людьми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфіка географічного положення країни та «прозорість» українських кордонів певною мірою сприяли тому, що Україна опинилася на перехресті світових шляхів транспортування «живого товару» і почала використовуватися злочинними міжнародними угрупованнями як країна-транзит і країна-донор одночасно.

Низький рівень доходів штовхає громадян України на пошуки роботи за кордоном навіть без знання мови і правових знань, без кваліфікації, на нелегальних умовах, що водночас зумовлює їх перехід до груп ризику. Так, у 2012 році по допомогу до Міжнародної організації з міграції звернулись 945 жертв торгівлі людьми з України. Органами внутрішніх справ України упродовж 2012 року виявлено 155 фактів торгівлі людьми, установлено 187 потерпілих від торгівлі людьми, у тому числі 124 жінки, 14 неповнолітніх та 2 малолітніх. Іншими правоохоронними органами України припинено діяльність 34 злочинних груп загальною чисельністю 82 особи [4].

Чинники торгівлі людьми можна представити у табл. 1.

Таблиця 1

Зовнішні та внутрішні причини торгівлі людьми

Причини торгівлі людьми								
Зовнішні причини				Внутрішні причини				
1.Недієва система протидії торгівлі людьми у світі	2.Попит на торгівлю людьми	3.Наявність можливостей для торгівців людьми	4.Пропозиція, наявність потенційних жертв	1.Економічні передумови	2.Соціальні передумови	3.Психологічні передумови	4.Інформаційні передумови	5.Правові передумови

Джерело: розроблено автором за матеріалами [http://www.ndr.sm.gov.ua/index.php/uk/gumanitarna-politika/sotsialniy-zahyst/1632-prichini-ta-naslidki-torgivli-lyudmi]

До правових чинників можна віднести відсутність працюючої системи, з одного боку, захисту потерпілих, недостатню захищеність українських громадян від рук торговців живим товаром як в Україні, так і за її межами, а з другого – процес покарання злочинців. Хоча українське законодавство передбачає досить суворе покарання за торгівлю людьми, однак, зважаючи на те, що залишається мотивація у людей для виїзду за кордон і високі прибутки у тих хто вивозить, найближчим часом змін не буде [5].

Слід відзначити низьку правову освіту українців, їх пасивність у захисті своїх прав, що як фактор, сприяє злочинності у цій сфері (рис. 1).

Автори [6] пропонують виділити групу чинників, яку можна назвати «інформаційними». Негативну роль у поширенні в Україні злочину «торгівля людьми» відіграє погана обізнаність українських громадян щодо можливостей нелегального працевлаштування. Іноді бажання населення формуються не на основі реальних знань про можливості та умови праці, а більше під впливом сторонніх знань та бажань покращити рівень свого життя.

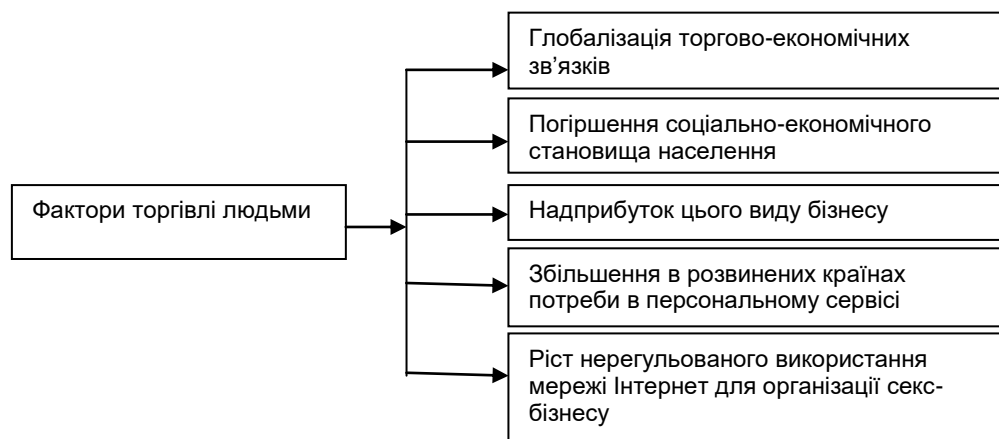

Рис. 1. Основні фактори торгівлі людьми

Джерело: розроблено автором

Якщо розглядати торгівлю людьми як світовий ринок, то жертви торгівлі становитимуть пропозицію, а корумповані роботодавці чи сексуальні експлуататори представляють попит. Пропозиції жертв торгівлі людьми сприяють чимало чинників, зокрема [7]:

- бідність, привабливість уявного кращого життя за кордоном;
- слабкі соціальні та економічні структури;
- безробіття;
- організована злочинність, незахищеність від неї;
- насильство проти жінок та дітей, дискримінація жінок;
- корумпованість влади та політична нестабільність;

– збройні конфлікти та ін.

Зростанню попиту на торгівлю людьми сприяють такі чинники, як сексуальна індустрія та експлуаторська праця. Торгівля людьми також включає у себе осіб, яких було продано на ринку праці на виробництво, сільськогосподарські плантації та іншу принизливу роботу.

Отже, складна економічна ситуація в Україні, високий рівень безробіття, недосконалість законодавства та правова необізнаність громадян є основними умовами, що сприяють цьому явищу.

Особливе занепокоєння викликають результати опитування [8], яке показало, що більше половини (51,2%) опитаних вважають, що в близькій перспективі соціально-економічна ситуація в Україні погіршиться або залишиться такою самою. 26,2 % респондентів очікують поліпшення соціально-економічної ситуації в неблизькій (через 6 та більше років) перспективі. З оптимізмом (соціально-економічна ситуація стане кращою по одному – двох роках) дивляться в майбутнє лише 7,4 % опитаних.

Таким чином, протидія торгівлі людьми повина бути активована на державному рівні, що перш за все проявляється в контролі за міграційними переміщеннями населення.

Міжнародні міграційні процеси регулюються з боку держав, що беруть участь в обміні трудовими ресурсами. Контролю і регулюванню підлягають соціальний, віковий та професійний склад мігрантів, рівень в'їзду та виїзду іноземних громадян.

Функції міждержавного та внутрішньодержавного розподілу робочої сили, регулювання обсягу та структури міграційних потоків виконують міністерства праці, внутрішніх та закордонних справ, а також спеціально створені державні та міждержавні органи. Згідно з прийнятою в міжнародних відносинах практикою країни, які обмінюються робочою силою, визнають пріоритет норм міжнародного права над національним законодавством.

Зі створенням єдиного внутрішнього ринку в ЄС змінюється динаміка кількості іммігрантів. За прогнозами європейських експертів, працівники найвищої кваліфікації будуть найбільш мобільною частиною робочої сили. Масова, погано організована імміграція працівників низької кваліфікації поступиться місцем колективним договорам за цільовим призначенням (без порушення стійкості внутрішнього ринку робочої сили) [9].

Для того, щоб працювати в іншій країні законно і користуватися всіма пільгами, які визначені трудовим законодавством, необхідний дозвіл на роботу з подальшим оформленням в'їзної візи і посвідки на проживання, який видається на підставі підписаного трудового договору та заявки роботодавця про надання дозволу на роботу. Дозвіл на роботу видає імміграційна служба. Природно, у більшості країн імміграційна політика підтримує в першу чергу місцевий ринок праці і забезпечення роботою власних громадян. Перед тим як видати дозвіл, часто проводиться процедура так званого labour market test, тобто тест на ринку праці. При цьому тесті служба зайнятості перевіряє, чи є місцеві працівники на ту посаду, куди планують взяти іноземця.

В даний час Україна підписала міждержавні угоди про трудову міграцію з наступними країнами: Росія, Білорусь, Латвія, Литва, Вірменія, Польща, Чехія, Словаччина, В'єтнам. У цих країнах українські трудові мігранти можуть користуватися захистом держави, який виражається у праві людини, що працює на оплачувану відпустку, на умови роботи, що відповідають санітарним нормам, і на багато іншого, аж до права на пенсію.

З іншого боку, наприклад, у Канаді та Великобританії є програми для іммігрантів, беручи участь в яких, можна спочатку отримати право на проживання та роботу в країні, а потім вже підшукувати собі робоче місце.

Є один варіант, коли мігрантові не потрібен дозвіл від служби зайнятості - якщо його спеціальність позначена в місцевих законах як виняток. Тоді працевлаштування за кордоном оформляється міграційною службою на основі контракту з місцевим роботодавцем і підтвердження досвіду та кваліфікації мігранта. Списки таких професій і посад кожна країна, яка користується таким варіантом, публікує щорічно або раз на кілька років – на сайтах міністерств праці, внутрішніх справ чи інших офіційних установ (наприклад, [10]). У Росії, згідно з цією схемою, найбільше затребувані професіонали, пов'язані з програмуванням, ІТ-технологіями і обчислювальними мережами. У США найбільший попит на психотерапевтів і медсестер. Британцям, згідно з цією схемою, необхідні трудові мігранти самих різних сфер: від доглядальниць і кухарів до рентгенологів і хіміків. У Норвегії затребувані мігранти всіх професій, крім психотерапевтів і логопедів, в Австралії - все, крім кухарів і фахівців з ІТ-баз даних.

Цілі міграційної політики [11]:

- залучення мігрантів на тимчасове місце проживання;
- створення постійного складу населення;
- забезпечення робочою силою промислових об'єктів, що створюються в районах нового освоєння;
- стабілізація населення в тих чи інших місцевостях;
- підвищення міграційної активності корінних жителів низки територій;
- стримування припливу мігрантів в деякі населені пункти і т.д.

В цілому в імміграційній політиці виділяються три основних напрямки:

- ротаційна міграція робочої сили - заздалегідь обмежене перебування іммігрантів (від 1 до 3,5 років) без права приїзду їх сімей;
- дозвіл проживання без певного терміну і з правом приїзду сімей;
- асимільована імміграція, яка передбачає постійне проживання іммігрантів з правом отримання громадянства в країні після визначеного законом терміну безперервного проживання (близько 5-10 років).

Міжнародне міграційне право спирається на фундаментальні принципи Статуту ООН, які стверджують пріоритети дотримання прав людини, гідності та цінності людської особистості, рівноправності чоловіків і жінок, рівності великих і малих націй. Усі міжнародні акти про працю мігрантів можна поділити на 3 групи:

- акти ООН (Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих - мігрантів та членів їх сімей);
- акти МОП (Міжнародна організація праці), а саме Конвенція про працівників-мігрантів № 97, Рекомендація щодо працівників-мігрантів № 86, Рекомендація МОП Щодо захисту працівників-мігрантів у слаборозвинених країнах і територіях № 100, Конвенція МОП № 143 Про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівних можливостей, Рекомендація щодо працівників-мігрантів № 151;
- акти регіональних організацій (наприклад, Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів 185 від 1977 р.) [12].

Із 01 січня 2016 року набрав чинності Закон 761-VIII «Про зовнішню трудову міграцію», який входить до пакету законів, необхідних для лібералізації візового режиму з ЄС. Цей Закон визначає правові та організаційні засади державного регулювання зовнішньої трудової міграції та соціального захисту громадян України, які тимчасово виконували або виконують роботу за кордоном (трудовах мігрантів) і членів їхніх сімей.

В Україні існують організації, які співпрацюють у питаннях трудової міграції. Так, Міжнародна організація з міграції (МОМ) допомагає Уряду України розробити комплексну систему управління міграційними процесами. МОМ співпрацює з Державною міграційною службою України (ДМСУ), Державною прикордонною службою України (ДПСУ), з Міністерством внутрішніх справ України (МВС), а також з громадянським суспільством з метою впровадження найкращого досвіду управління міграційними процесами.

Міжнародна організація праці (МОП) є спеціалізованою установою ООН, що сприяє правовому регулюванню трудової міграції. За час діяльності міжнародної організації праці прийнято понад ста конвенцій і численні рекомендації. Міжнародні норми про працю охоплюють різні галузі трудових відносин, спрямованих на:

- заборону примусової праці,
- заборону дискримінації трудящих,
- охорону материнства і праці молоді,
- забезпечення профспілкової свободи,
- рівноправність в оплаті праці чоловіків і жінок,
- надання гарантій заробітної плати тощо.

Центри консультування мігрантів (ЦКМ) працюють в Україні з вересня 2005 року в рамках Програми з удосконалення управління міграційними процесами. ЦКМ представлені в п'яти регіонах України чотирма партнерськими громадськими організаціями та одним центром при Представництві Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні.

Центри створюють можливості для свідомого поінформованого вибору, допомагають людям, які планують поїхати за кордон, усвідомити реалії подорожей за межі України, наслідки нелегального в'їзду й перебування в іноземних країнах. ЦКМ надають конфіденційні безкоштовні консультації, що допомагають зробити поінформований вибір, навчитися самостійно шукати інформацію з міграційних питань і подбати про власну безпеку, коли людина збирається за кордон.

Висновки з проведеного дослідження. Сукупність соціально-економічних умов, специфіка географічного положення, недостатньо організаційно-правова підготовленість до протидії торгівлі людьми призвели до того, що Україна є однією з країн, жителі яких найчастіше стають жертвами торгівлі людьми. На жаль, за цим показником Україну прирівнюють до Молдови, Таїланду та Нігерії.

Економічний хаос, величезні масштаби тіньової економіки, недосконалість міграційного законодавства стимулюють нелегальну міграцію, полегшують нелегальним мігрантам можливість знаходження в країні і незаконної зайнятості, а ділкам від міграції - можливість безкарно маніпулювати людьми, отримуючи величезні прибутки.

Отже, в такій ситуації потрібно ативізувати заходи міграційної політики, що направлені на протидію торгівлі людьми. Перш за все – збільшення поінформованості громадян. Доступ до достовірної інформації є надзвичайно важливим для того, хто планує їхати за кордон з метою роботи, навчання або туризму. Тільки так можна мінімізувати ризики, пов'язані з перебуванням вдалині від рідних і друзів, у незнайомому місці з іншими правовими та культурними традиціями. Інакше громадяни будуть приречені на непоінформований вибір, а це може мати серйозні наслідки для

трудовах мігрантів та їх рідних і навіть призвести до справжньої трагедії. Там, де бракує інформації, сприятливий ґрунт для шахрайства, особливо коли люди неспроможні сплатити за якісну юридичну консультацію.

Література

1. До 2050 року кількість мігрантів становитиме понад 400 млн осіб / [Електронний ресурс]. Режим доступу - http://www.ukrinform.ua/rubric-society/1098302-do_2050_roku_klkst_mgrantv_stanovitime_ponad_400 mln_osb_966189.html. (дата доступу 02.02.2016)
2. Святун О.В. Європейські механізми боротьби із торгівлею людьми : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнародне право" / О.В. Святун. – К. : Б. в., 2005. – 18 с.
3. Не стань жертвою торгівлі людьми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wu.cn.ua/articles/trafficing.pdf> (дата доступу 12.02.2016)
4. Звіт про стан реалізації державної політики у сфері протидії торгівлі людьми у 2012 році (підготовлено Міністерством соц. політики України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index> (дата доступу 07.12.2015)
5. Торгівля людьми: визначення поняття, ситуація на національному рівні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://novovoronzovka.just.ks.ua/katalog-poslug-gromadyanam/torgivlya-lyudmi-viznachennya-ponyattya-situatsiya-na-natsionalnomu-rivni.html> (дата доступу 18.12.2015)
6. Трудова міграція та протидія торгівлі людьми : законодавчі та нормативні акти : інформаційно-аналітичний довідник / [уклад.: Губко М.В., Євсюкова М.В. ; заг. ред.: Бандурка О.М., Левченко К.Б.]; М-во праці та соціальної політики України [та ін.]. Вид. 2-ге, доповн. – Київ. : Юрисконсульт, 2006. – 349 с.
7. Пунда А.В. Основні причини та передумови торгівлі людьми в Україні [Електронний ресурс] / А.В. Пунда. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=668> (дата доступу 12.02.2016).
8. Іващенко В.О. Торгівля жінками та дітьми. Криміналістичні та кримінально правові аспекти боротьби / В.О. Іващенко. – Київ. : «Атіка», 2004. – 100 с.
9. Міжнародна економіка : навчальний посібник / Ю.Г. Козак, Д.Г. Лук'яненко, Ю.В. Макогон, Ю.І. Граматик, К.І. Ржепішевський. Вид. 2-ге, перероб. та доп. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 672 с.
10. Офіційний сайт управління ФМС Росії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.77.fms.gov.ru/work_migration/work_list_free
11. Демографічний понятійний словник / Під ред. А.А. Рибаківського; Центр соціального прогнозування. – М" 2003. – С. 170-173.
12. Лютов Н.Л. Международное трудовое право : учебное пособие / Н.Л. Лютов, П.Е. Морозов. – Москва: Проспект, 2011. – 216 с.

References

1. "By 2050 the number of workers is more than 400 million people", available at: http://ukrinform.ua/rubric-society/1098302-do_2050_roku_klkst_mgrantv_stanovitime_ponad_400 mln_osb_966189.html. (access date February 02, 2016).
2. Svyatun O.V. (2005), "European mechanisms of fight against human trafficking", Thesis abstract of Cand. Sc. (Law), 12.00.11 "International law", Kyiv, Ukraine, 18 p.
3. "Do not become a victim of human trafficking", available at: <http://wu.cn.ua/articles/trafficing.pdf> (access date February 12, 2016).
4. "Report on implementation of the state policy in the field of combating human trafficking in 2012", available at: <http://mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index> (access date December 07, 2015).
5. "Human trafficking: definitions of notion and situation at the national level", available at: <http://novovoronzovka.just.ks.ua/katalog-poslug-gromadyanam/torgivlya-lyudmi-viznachennya-ponyattya-situatsiya-na-natsionalnomu-rivni.html> (access date December 18, 2015).
6. Hubko, M.V. and Yevsiukova, M.V. (2006), *Trudova mihratsiia ta protydiia torhivli liudmy : zakonodavchi ta normatyvni akty : informatsiino-analitychnyi dovidnyk* [Labour migration and combating trafficking laws and regulations, information and analytical directory], M-vo pratsi ta sotsialnoi polityky Ukrainy, Yuryskonsult, 2006. Kyiv, Ukraine, 349 p.
7. Punda, A.V. "The main causes and conditions of trafficking in Ukraine", available at: <http://dy.nayka.com.ua/?op=1&z=668> (access date February 12, 2016).
8. Ivashchenko, V.O. (2004), *Torhivlia zhinkamy ta ditmy. Kryminalistychni ta kryminalno pravovi aspekty borotby* [Trafficking in women and children. Criminalistics and criminally-legal aspects of the struggle], "Atika", Kyiv, Ukraine, 100 p.
9. Kozak, Yu.H., Lukianenko, D.H., Makohon, Yu.V., Hramatyk, Yu.I. and Rzhepishevskiy, K.I. (2004), *Mizhnarodna ekonomika* [International economy], tutorial, Tsentri navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 672 p.
10. Official website of management Russian Federal Migration Service, available at: http://77.fms.gov.ru/work_migration/work_list_free (access date February 12, 2016).
11. Rybakovskiy, L.L. (2003), *Demografichnyi poniatiinyi slovnyk* [Demographic conceptual dictionary], Tsentri sotsialnoho prohozuvannia, Moscow, Russia, pp. 170-173.
12. Liutov, N.L. and Morozov, P.E. (2011), *Mizhnarodne trudove pravo* [International Labour Law], tutorial, Prospekt, Moscow, Russia, 216 p.

Рецензент: д.е.н., професор, професор кафедри АСМЕ
Хмельницького національного університету П.М. Григорук